

Patrycjusz Zarębski

Polska Akademia Nauk – Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa

REWITALIZACJA JAKO PROCES OCENY I KSZTAŁTOWANIA ZDEGRADOWANYCH PRZESTRZENI WIEJSKICH

REVITALIZATION AS A PROCESS OF ASSESSING AND SHAPING DEGRADED RURAL SPACES

Słowa kluczowe: rewitalizacja, odnowa wsi, planowanie przestrzenne, zjawiska kryzysowe

Key words: revitalization, village renewal, spatial planning, crisis phenomena

JEL codes: O15, R12, I32

Abstrakt. Celem badania była identyfikacja oraz ocena wskaźników na potrzeby planowania przestrzennego procesu rewitalizacji na obszarach wiejskich. Zwrócono szczególną uwagę na badanie koncentracji zjawisk kryzysowych oraz wpływu ich przestrzennego rozmieszczenia na planowanie strategiczne rozwoju gminy wiejskiej. Gminę podzielono na jednostki analityczne (sołectwa) i przeprowadzono identyfikację istotnych wskaźników opisujących 4 kluczowe aspekty rewitalizacji w wymiarach: społecznym, gospodarczym, technicznym oraz funkcjonalno-przestrzennym. Na ich podstawie przeprowadzono klasyfikację sołectw ze względu na występowanie zjawisk kryzysowych. Wyznaczono tym samym obszary zdegradowane w gminie o wysokiej koncentracji wielowymiarowych zjawisk negatywnych, które wymagają wsparcia i zaplanowania działań, mających na celu wyjście ze stanu kryzysowego. W kolejnym kroku dokonano geokodowania otrzymanych wyników analizy i przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie zjawisk kryzysowych. Mapowanie wyłoniło trzy skupiska obszarów zdegradowanych, które wymagają odrębnych programów naprawczych, co może powodować pewne utrudnienia w planowaniu działań rewitalizacyjnych.

Wstęp

W polityce rozwoju terytorialnego za główny cel stawia się budowanie spójności terytorialnej poprzez wyrównywanie szans rozwojowych i podnoszenie jakości życia. Dotychczasowe doświadczenia w ramach tworzenia strategii i programów rozwoju pokazują, że oddzielne traktowanie problemów rozwoju lokalnego nie sprawdza się i należy poszukiwać rozwiązań o charakterze kompleksowym. Polega to na zrozumieniu pewnych zależności współwystępowania zjawisk o charakterze społecznym i gospodarczym, a także przyrodniczym, technicznym oraz funkcjonalno-przestrzennym. Wymienione zjawiska łącznie budują lokalny system gospodarczy, natomiast ich poziom i struktura powiązań decydują o poziomie rozwoju i jakości życia mieszkańców. Planowanie działań rewitalizacyjnych wymaga uwzględnienia tych aspektów. Odbywa się to na drodze wielowymiarowej oceny wskaźników, które opisują ważne zjawiska z punktu widzenia funkcjonowania lokalnej gospodarki. W przypadku procesu rewitalizacji ważne jest zwrócenie uwagi na zróżnicowanie wewnętrzne tych zjawisk, a szczególnie na ich koncentrację.

Celem badania była identyfikacja oraz ocena wskaźników opisujących aspekty społeczne, gospodarcze, techniczne oraz funkcjonalno-przestrzenne, na potrzeby planowania przestrzennego procesu rewitalizacji na obszarach wiejskich. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy zjawiska kryzysowe są rozproszone przestrzennie i jakim stopniu powoduje to konsekwencje w planowaniu działań rewitalizacyjnych.

Analizę wykonano na przykładzie gminy Brojce położonej w województwie zachodniopomorskim. Przyjęto hipotezę, że zjawiska kryzysowe występujące w sołectwach mogą wykazywać duże zróżnicowanie przestrzenne i tworzyć oddalone od siebie klastry, czyli skupiska sąsiadujących ze sobą sołectw o podobnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Konsekwencją tego zjawiska jest potrzeba planowania inwestycji rewitalizacyjnych rozproszonych przestrzennie.

Material i metodyka badań

Badanie obejmuje identyfikację wskaźników odpowiedzialnych za sytuację społeczno-gospodarczą na obszarach wiejskich. Do obserwacji przyjęto gminę Brojce, która według dokumentów planistycznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego znajduje się w specjalnej strefie włączenia SSW, tzn. w obszarze o najbardziej niekorzystnych wskaźnikach rozwoju społeczno-gospodarczego [UMWZ-P 2016]. Gminę podzielono na 12 jednostek analitycznych, będących sołectwami, tj.: Bielikowo, Brojce, Dargosław (podzielono na trzy podobszary: Dargosław, Łatno, Uniestowo), Darzewo, Kiełpino, Mołstowo, Pruszcz, Przybiernowo, Stołęż, Strzykocin, Tąpadły i Żukowo.

Dobór wskaźników do modelu wynikał z zawartej w ustawie o rewitalizacji definicji obszaru, który jest w stanie kryzysowym. W art. 9.1. tej ustawy szczególną uwagę zwraca się na koncentrację negatywnych zjawisk społecznych, takich jak: bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, niski poziom edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczający poziom uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Dodatkowo ustawa określa, że na obszarze zdegradowanym obok negatywnych zjawisk społecznych powinny występować co najmniej jedno z negatywnych zjawisk: gospodarczych (np. niski stopień przedsiębiorczości), środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych (np. poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną) oraz technicznych (np. stan techniczny obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym). W związku z powyższym zaproponowano autorską metodę wyznaczenia obszaru zdegradowanego, w której największą uwagę odnosi się do zjawisk społecznych opisywanych przez 5 wskaźników (tab. 1) oraz pozostałych równie ważnych wskaźników, stanowiących dopełnienie obrazu lokalnego systemu społeczno-gospodarczego. Algorytm delimitacji obszaru w pierwszej kolejności weryfikuje liczbę kryzysowych zjawisk społecznych następnie analizuje ogólną liczbę wszystkich badanych wskaźników. Dane do budowy wskaźników pozyskano m.in. z Banku Danych Lokalnych GUS, policji, powiatowego urzędu pracy oraz gminnego ośrodka pomocy społecznej.

Wskaźniki opisujące te zjawiska oceniono przyjmując zasadę, że wskazują sytuację kryzysową w przypadku, gdy ich wartość przekracza wartość mediany dla całego zbioru analizowanych jednostek. Uwzględniono przy tym jednocześnie charakter zmiennej przyjmując:

$$Wk_i = \begin{cases} x_i < Me, & \text{gdy } x_i \text{ jest stymulantą} \\ x_i \geq Me, & \text{gdy } x_i \text{ jest destymulantą} \end{cases} \quad (1)$$

gdzie: Wk_i – wskaźnik krytyczny, x_i – wartość zmiennej w jednostce przestrzennej i , Me – mediana.

Za obszar zdegradowany w gminie przyjęto sołectwa, w których minimum dwa wskaźniki sfery społecznej przekraczają wartość krytyczną dla zbioru (medianę) oraz liczba wskaźników krytycznych przekracza 50% wszystkich analizowanych wskaźników.

Do oceny koncentracji zjawisk będących podstawą wyznaczania obszarów zdegradowanych wykorzystano indeks Giniego, który jest miarą zróżnicowania w wielkościach absolutnych, wynikającą z konstrukcji empirycznej krzywej Lorenza [Suchecki, Olejnik 2010, s. 138]:

$$G_i^* = 1 - \frac{1}{R} \sum_{r=1, k=0}^R W_r [\lambda_{r(k+1)}^i + \lambda_{r(k)}^i] \quad (2)$$

$$\lambda_{r(k+1)}^i = \sum_{r=1}^k u_r^i$$

O stopniu koncentracji można wnioskować, obliczając wartość relatywnej wersji indeksu Giniego (dla danych przestrzennych): im jego wartość jest wyższa, tym nierówności względem badanego zjawiska w danym regionie są większe. Indeks przyjmuje wartości od 0 do 1, przy czym wartość 0 osiąga wtedy, gdy wszystkie wartości badanej cechy w regionie są sobie równe, a teoretyczną wartość 1 osiąga wtedy, gdy jedna z tych wartości dominuje nad pozostałymi wartościami. Różne wartości indeksu Giniego dla badanych zbiorów zmiennych oznaczają różne

poziomy koncentracji w analizowanych obszarach. W celu weryfikacji postawionej hipotezy wykorzystano w badaniu analizę przestrzenną otrzymanych wyników oraz podkład kartograficzny, który obrazuje przestrzenne relacje pomiędzy badanymi jednostkami.

Odnowa wsi a proces rewitalizacji

Odnowa wsi jest zjawiskiem, którego geneza była już opisywana w licznych publikacjach [Wilczyński 2003, Wilczyński, Idziak 2013, Kaleta 2007]. Wymienia się w nich zazwyczaj cztery główne etapy odnowy wsi: modernizację, odnowę fasad, odnowę społeczności i duchowości oraz zrównoważony rozwój wsi.

Pierwszy etap odnowy wsi (modernizacja) zapoczątkowany został w latach 60. XX wieku w Niemczech, a dokładniej w Bawarii i Badeni-Wirtembergii. Początkowo obejmował małe gminy, w których skład wchodziły jedna lub kilka wsi, a ich cechą charakterystyczną było poczucie wspólnoty i przynależności do miejsca określanego mianem małej ojczyzny. Pierwsze działania w ramach odnowy wsi ukierunkowane były na poprawę wydajności rolnictwa oraz modernizację wsi. Efekty tych działań doprowadziły jednak do niekorzystnych przemian, które zamiast wzmacniać tradycyjnego ducha wsi i jej kulturowy charakter doprowadziły do zniszczenia tradycyjnej zabudowy oraz zmniejszenia liczby mieszkańców.

W kolejnych latach zmieniono podejście do odnowy wsi, większą uwagę zwracając na pozarolnicze miejsca pracy i chcąc tym samym zatrzymać niekorzystny trend migracji ludności ze wsi. W zabudowie i modernizacji budynków zaczęto przestrzegać zasady zachowania tradycyjnego wyglądu domów, w tym szczególnie fasad. Przykład Dolnej Austrii pokazuje, że sama koncentracja na rozbudowie infrastruktury to za mało, a działania podejmowane w ramach odnowy wsi powinny przede wszystkim obejmować pozamaterialne aspekty związane z odnową społeczności i duchowości. Takie podejście było podyktowane m.in. zmniejszającymi się możliwościami finansowania inwestycji infrastrukturalnych. W obliczu nowych warunków przyjęto ważną zasadę aktywizacji mieszkańców, których zaczęto włączać w proces odnowy wsi na wszystkich jej etapach. Wiązało się to z partycypacją ludności miejscowej zarówno w pracach planistycznych, jak i realizacji zaplanowanych wspólnie działań.

Ostatni etap ewolucji podejścia do odnowy wsi związany jest z rozwojem zrównoważonym wsi i tworzeniem wsi tematycznych. Jest to podejście wieloaspektowe, w którym zaczęto dostrzegać potrzebę łączenia wszystkich obszarów aktywności człowieka, jak również zaczęto doceniać wartość środowiska przyrodniczego, które jest integralną częścią rozwoju i wpływa na jakość życia mieszkańców. Planowane działania zmierzały zatem do stworzenia spójnej koncepcji trwałego rozwoju danej wsi z poszanowaniem już nie tylko wartości dziedzictwa duchowego i kulturowego, ale również poszanowania otaczającej przyrody i jej zasobów. Jednocześnie zaczęto uwzględniać złożony charakter procesów rozwojowych, w których nie tylko należy koncertować się na zjawiskach ekonomicznych, ale również czynnikach o charakterze społecznym, w tym rozwoju kapitału ludzkiego, społecznego oraz instytucjonalnego. Mieszkańcy wspólnie planowali temat rozwoju i brali udział w realizacji zaplanowanych działań, co sprawiło, że pojawiły się cenne relacje społeczne i poczucie odpowiedzialności za rozwój lokalny wsi w której mieszkają.

Jedna z pierwszych definicji odnowy wsi określa, że jest to proces kształtowania warunków życia ludzi na obszarach wiejskich, którego animatorem i podmiotem jest społeczność lokalna. Oddziałuje on na standard życia i jego jakość oraz źródła utrzymania mieszkańców, jednocześnie zachowując tożsamość wsi wyrażającą się wartościami życia wiejskiego, wzmacnianiem i rozwojem dziedzictwa duchowego, kulturowego i materialnego wsi [Wilczyński 2003, s. 13].

Zdaniem Marka Klodzińskiego [2007, s. 87], program odnowy wsi polega przede wszystkim na współpracy mieszkańców, dlatego jak podkreślała to Marta Bład [2007, s. 110], najważniejszym zasobem i bogactwem w odnowie wsi jest społeczność lokalna, dzięki której odnowa wsi może zaistnieć, ponieważ ludzie są źródłem nowych idei, pomysłów i działań. Dodatkowo

Ryszard Kamiński [2008] wskazywał, że istotną zasadą odnowy wsi jest mobilizacja społeczności lokalnej do uczestniczenia w procesie zarówno identyfikacji problemów najbliższego otoczenia, jak i ich rozwiązywania.

Należy jednak zaznaczyć, że odnowa wsi obok dbałości o wartości życia wiejskiego oraz dziedzictwa kultury wiejskiej powinna uwzględniać nowe wyzwania, które niosą współczesne procesy społeczno-gospodarcze i włączać się w nie z zachowaniem swojej tożsamości. Jest to ważne ze względu na tworzenie trwałego rozwoju, dobrych warunków bytowych oraz jakości życia.

Jak podkreślał Andrzej Kaleta [2007, s. 79], nie należy odnowy wsi postrzegać jako naukowej teorii rozwoju obszarów wiejskich. Zdaniem autora, termin ten narodził się w ścisłym związku z zasadniczymi przewartościowaniami w naukach społecznych w drugiej połowie XX wieku, w kwestii zmiany społecznej i jej komponentów, do których zalicza się rozwój oraz postęp. Wspominany już paradygmat modernizacji został zastąpiony nowym paradygmatem rewitalizacji albo odnowy.

Pojęcie rewitalizacji definiuje się jako proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, który prowadzony jest w sposób kompleksowy przez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji [Dz.U. 2015, poz. 1777]. Obszar zdegradowany wyznacza się na podstawie obserwacji koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzennie-funkcjonalnych oraz technicznych. Zgodnie z wytycznymi ustawy o rewitalizacji, metoda oceny stanu kryzysowego w gminie powinna uwzględniać takie zjawiska, jak: bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, niski poziom edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczający poziom uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym.

Kompleksowość planowanych działań w ramach rewitalizacji powoduje, że jej interesariuszami są nie tylko mieszkańcy obszaru rewitalizacji, ale również pozostali mieszkańcy gminy oraz uczestnicy lokalnego systemu społeczno-gospodarczego, w tym przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, organy władzy publicznej oraz jednostki samorządu terytorialnego. Proces rewitalizacji jest zatem świadomym działaniem mieszkańców na rzecz poprawy sytuacji gospodarczej i jakości życia w gminie. W planowaniu strategii rewitalizacji uwzględnia się diagnozę sytuacji i wewnętrzne zróżnicowanie poziomu rozwoju w gminie, co ma na celu koncentrację wsparcia na obszarach najbardziej potrzebujących pomocy.

Wyniki badań

Zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju gmin w Polsce było już tematem licznych badań, w których wskazywano m.in. na głębokie zróżnicowanie w relacji centrum-peryferia w ramach poszczególnych regionów [Rosner, Stanny 20014, 2016, Stanny 2013]. Jak wyjaśniali autorzy, taki stan potwierdza małą skuteczność mechanizmów dyfuzji korzyści wynikających ze wspierania już rozwiniętych regionów. Przestrzenne dysproporcje rozwoju obszarów wiejskich są też wynikiem nierównomiernego rozkładu potencjałów rozwojowych mierzonych poziomem atrakcyjności inwestycyjnej [Godlewska-Majkowska, Zarębski, 2011, 2012, Godlewska-Majkowska 2012, Zarębski 2012]. Przynajmniej badania ukazują zróżnicowanie przestrzenne w agregacji gminami, co oznacza, że nie uwzględniają wewnątrzgminnego zróżnicowania poziomu rozwoju. Należy zaznaczyć, że takie podejście do badań często determinowane jest dostępnością danych, jak i możliwością analizy statystycznej dużej liczby mniejszych jednostek administracyjnych, jakimi są np. sołectwa – w Polsce ich liczba przekracza 40 tysięcy.

Jednym z podstawowych założeń procesu rewitalizacji jest diagnoza zróżnicowania wewnętrznego rozwoju gminy i identyfikacja obszarów zdegradowanych. Wymaga to w pierwszym kroku podziału mapy gminy na jednostki analityczne, dla których zbierane są dane statystyczne. W przypadku badanej gminy do wyznaczenia obszarów zdegradowanych przyjęto za jednostkę analityczną sołectwo. Było to podyktowane głównie aspektami funkcjonowania gminy, a co się z tym wiąże, podziałem środków pieniężnych i planowaniem działań. Warto podkreślić, że organem uchwałodawczym

w sołectwie jest zebranie wiejskie, które jest przykładem realizacji idei demokracji bezpośredniej, podczas którego artykułowane są najważniejsze problemy mieszkańców sołectwa. Sołtysa oraz radę sołecką wyłaniają stali mieszkańcy danego sołectwa. Analizę statystyczną przeprowadzono łącznie dla 13 wskaźników pogrupowanych w obszary istotne z punktu widzenia rozwoju gminy (tab. 1).

W badanej gminie największe nierówności w występowaniu badanych zjawisk, mierzone współczynnikiem Giniego, występowały w obszarze społecznym, w którym dwa wskaźniki – pierwszy związany z przestępczością ogółem ($G_i = 0,45$) oraz drugi związany z czynami karalnymi wśród nieletnich ($G_i = 0,46$) – uzyskały wartość współczynnika powyżej 0,4 (tab. 1). Na zróżnicowanie w poziomie rozwoju gminy wpływały również sytuacja materialna mieszkańców mierzona wskaźnikiem odsetka korzystających z pomocy społecznej ($G_i = 0,32$) i zróżnicowanie aktywności gospodarczej mierzone liczbą podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców ($G_i = 0,35$). Wymienione wskaźniki decydowały w największym stopniu o koncentracji zjawisk kryzysowych w sołectwach i wyznaczały obszary zdegradowane w gminie. W najmniejszym stopniu obszar gminy różnicowały wskaźniki techniczne co oznacza, że w analizowanych sołectwach występowały podobne warunki mieszkaniowe.

Tabela 1. Ocena koncentracji zjawisk społecznych, gospodarczych, technicznych oraz funkcjonalno-przestrzennych w badanej gminie

Table 1. Concentration assessment of social, economic, technical, functional and spatial phenomena in the studied municipality

Zjawisko/ <i>Phenomena</i>	Wskaźnik/ <i>Index</i>	Wskaźnik Giniego/ <i>Gini index</i>
Społeczne/ <i>Social</i>	Korzystający z pomocy społecznej na 100 mieszkańców/ <i>Beneficiary of social assistance per 100 inhabitants</i>	0,32
	Odsetek bezrobotnych/ <i>Unemployment rate [%]</i>	0,20
	Przestępstwa na 100 mieszkańców/ <i>Crimes per 100 inhabitants</i>	0,45
	Wyniki egzaminów w szkołach/ <i>Examination results in schools [%]</i>	0,22
	Czyny karalne nieletnich na 100 mieszkańców/ <i>Crime of minors per 100 inhabitants</i>	0,46
Gospodarcze/ <i>Economic</i>	Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw na 100 mieszkańców/ <i>Number of registered enterprises per 100 inhabitants</i>	0,35
	Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym/ <i>Percentage of people in post-working age [%]</i>	0,08
	Odsetek osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych/ <i>Percentage of people with lower secondary education or below the total number of unemployed [%]</i>	0,15
Techniczne/ <i>Technical</i>	Odsetek budynków mieszkalnych wybudowanych przed 1970 rokiem/ <i>Percentage of residential buildings built before 1970 [%]</i>	0,08
	Przeciętna powierzchnia użytkowa lokalu na osobę/ <i>Average usable floor space per person [m²]</i>	0,10
Funkcjonalno-przestrzenne/ <i>Functional and spatial</i>	Liczba połączeń transportem publicznym PKS oraz BUS/ <i>Number of public transport connections by PKS and BUS</i>	0,17
	Czas dojazdu do przedszkola [minuty]/ <i>Travel time to kindergarten [minutes]</i>	0,30
	Liczba placów zabaw na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym/ <i>Number of playgrounds for 100 people in pre-working age</i>	0,27

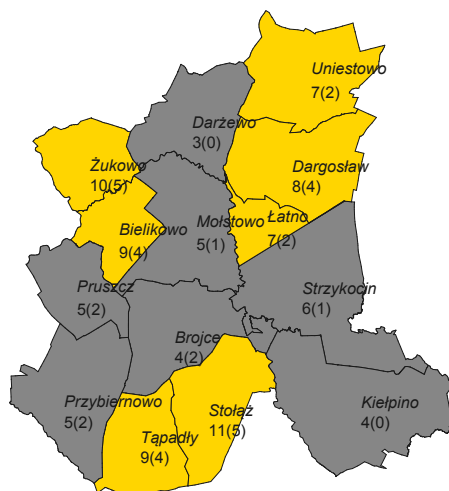
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z policji, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Urzędu Pracy oraz Urzędu Gminy w Brojcu

Source: own research on the basis of data obtained from the Police, Local Social Welfare Centre, District Labor Office and Brojce Municipal Office

Gmina Brojce/Municipality Brojce

- Obszar zdegradowany/Degraded area
- Pozostałe obszary/Other areas

Podano łączną liczbę wskaźników krytycznych, w nawiasie liczbę wskaźników społecznych/Shows the number of critical indicators, in parentheses, the number of social indicators

Rysunek 1. Przestrzenne zróżnicowanie zjawisk kryzysowych w gminie Brojce w 2017 roku

Figure 1. Spatial diversification of crisis phenomena in Brojce municipality in 2017

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Na podstawie oceny badanych wskaźników wyznaczono w gminie 7 obszarów, które uznano za zdegradowane ze względu na dużą koncentrację zjawisk kryzysowych (ponad 50% wskaźników) oraz co najmniej dwa negatywne zjawiska społeczne (rys. 1). Obszary te w strukturze przestrzennej gminy tworzyły trzy oddalone od siebie skupiska: na południu sołectwa Tapadły i Stożez, w północno-zachodniej części sołectwa – Żukowo i Bielikowo oraz północno-wschodniej części gminy sołectwo Dargosław z wydzielonymi obszarami Uniestowo oraz Łatno.

W gminie zaobserwowano zróżnicowanie przestrzenne w relacji centrum-peryferia, gdzie częścią centralną o korzystnych warunkach społeczno-gospodarczych (relatywnie najmniejsza liczba zjawisk negatywnych) była miejscowość Brojce (siedziba gminy), którą zamieszkiwała ponad jedna trzecia mieszkańców (rys. 1).

Podsumowanie i wnioski

Rewitalizacja jest procesem wyjścia ze stanu kryzysowego, który odnosi się do wewnętrznej sytuacji społeczno-gospodarczej w gminie. Podejście takie wymaga szczegółowej analizy zróżnicowania problemów w ujęciu przestrzennym, czyli występujących w sołectwach lub poszczególnych miejscowościach. Od wyników tej analizy zależą dalsze planowanie działań zmierzających do uruchomienia programów naprawczych, inwestycji infrastrukturalnych oraz – co jest najważniejsze – aktywizacji i zaangażowania w ten proces lokalnych społeczności.

Zaproponowana metoda oceny zjawisk kryzysowych w gminie pozwoliła zaobserwować największą koncentrację problemów w aspektach społecznym oraz gospodarczym, natomiast w mniejszym stopniu w funkcjonalno-przestrzennym. Zatem czynnikami, które determinują wewnętrzne nierówności w gminie, są zjawiska związane z aktywnością gospodarczą oraz małą liczbą pozarolniczych miejsc pracy. Konsekwencją tego są problemy społeczne, takie jak przestępczość, nieradzenie sobie przez mieszkańców z trudną sytuacją materialną oraz uzależnienie ludności od świadczeń pomocy społecznej.

Analiza przestrzenna wyłoniła trzy oddalone od siebie skupiska sąsiadujących ze sobą obszarów zdegradowanych. Sytuacja ta jest często barierą w planowaniu działań rewitalizacyjnych, szczególnie w przypadku gmin o małych budżetach i możliwościach inwestycyjnych. W przypadku programów rewitalizacji dla obszarów wiejskich duża liczba rozproszonych przestrzennie i niezwiązanych tematycznie inwestycji może okazać się działaniem nieprzynoszącym zamierzonych trwałych rezultatów poprawy jakości życia mieszkańców.

Literatura

- Błąd Marta. 2007. Kilka refleksji na temat odnowy wsi. [W] *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, red. M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński, 105-112. Warszawa: IRWiR PAN.
- Godlewska-Majkowska Hanna. 2012. „Potencjał inwestycyjny obszarów wiejskich Polski”. *Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie* 2 (23): 5-30.
- Godlewska-Majkowska Hanna, Zarębski Patrycjusz. 2011. Atrakcyjność inwestycyjna a przedsiębiorczość regionalna w tradycyjnych usługach. [W] *Atrakcyjność inwestycyjna regionów jako uwarunkowanie przedsiębiorczych przewag konkurencyjnych*, red. H. Godlewska-Majkowska, 81-124. Warszawa: Studia i Analizy Instytutu Przedsiębiorstwa SGH.
- Godlewska-Majkowska Hanna, Zarębski Patrycjusz. 2012. Atrakcyjność inwestycyjna polskich regionów, jako podstawa korzyści aglomeracji. [W] *Atrakcyjność inwestycyjna jako źródło przedsiębiorczych przewag konkurencyjnych*, red. H. Godlewska-Majkowska, 15-49. Warszawa: Studia i Analizy Instytutu Przedsiębiorstwa SGH.
- Kaleta Andrzej. 2007. Odnowa wsi z perspektywy historycznej. [W] *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, red. M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński, 77-85. Warszawa: IRWiR PAN.
- Kamiński Ryszard. 2008. *Aktywność społeczności wiejskich: lokalne inicjatywy organizacji pozarządowych*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- Kłodziński Marek. 2007. Program odnowy wsi a jej kapitał ludzki, społeczny i kulturowy. [W] *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, red. M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński, 87-104. Warszawa: IRWiR PAN.
- Rosner Andrzej, Stanny Monika. 2014. *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Rosner Andrzej, Stanny Monika. 2016. *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap II*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Stanny Monika. 2013. *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Suhecki Bogdan, Olejnik Alicja. 2010. Miary i testy statystyczne w eksploracyjnej analizie danych przestrzennych. [W] *Ekonometria przestrzenna. Metody i modele analizy danych przestrzennych*, red. B. Suhecki, 129-161. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- UMWZ-P. 2016. *Specjalna Strefa Włączenia na obszarze województwa zachodniopomorskiego oraz planowane kierunki działań interwencyjnych*. 2016. Szczecin: Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego. Wydział Zarządzania Strategicznego.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji*. Dz.U. 2015, poz. 1777.
- Wilczyński Ryszard. 2003. *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Poznań : Fundusz Współpracy i Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, Oddział w Poznaniu.
- Wilczyński Ryszard, Waclaw Idziak. 2013. *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*. Warszawa: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.
- Zarębski Patrycjusz. 2012. „Atrakcyjność inwestycyjna obszarów wiejskich w Polsce”. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego* 12 (4): 169-178.

Summary

The aim of the study was to identify and evaluate indicators for spatial planning of revitalization processes in rural areas. Special attention was paid to the study of crisis phenomena and their spatial distribution, as well as answer to the question of consequences for the municipality development. Municipality was split into analytical units (rural areas). Subsequently, key indicators were identified, describing four key aspects of revitalization in terms of social, economic, technical and functional-spatial dimensions. Based on them, the classification of villages was conducted due to the occurrence of crisis phenomena. Degraded areas were identified in the municipality with a high concentration of multidimensional negative phenomena that require support and planning activities. In the next step the results of the analysis were geocoded and the spatial distribution of crisis phenomena were presented. Mapping has identified three clusters of degraded areas that require separate remediation programs which may cause some difficulty in planning revitalization activities.

Adres do korespondencji
 dr Patrycjusz Zarębski (orcid.org/0000-0002-2774-9180)
 Polska Akademia Nauk, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa
 Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa
 e-mail: pzarebski@irwirpan.waw.pl